7. Паслухайце адзін з твораў І. С. Баха. Намалюйце свае ўражанні ад твора.

8. Падрыхтуйце інфаграфіку пра жыццё і дзейнасць В. А. Моцарта.

§ 16. Французская рэвалюцыя

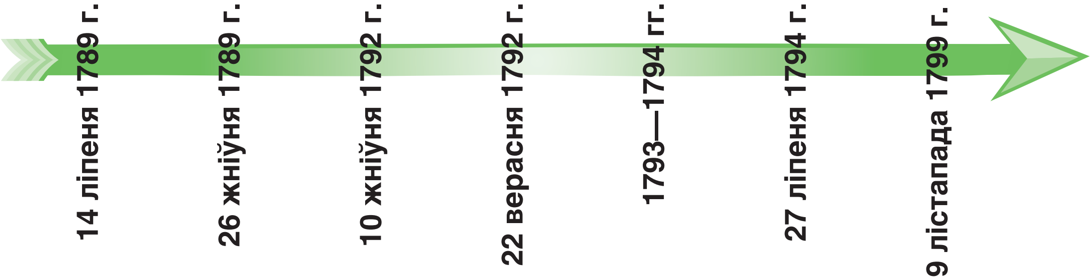

Успомніце. *Што такое рэвалюцыя? Калі і дзе адбыліся першыя буржуазныя рэвалюцыі? Якія іх вынікі?*

Французская рэвалюцыя XVIII ст. — адна з найважнейшых падзей сусветнай гісторыі. Яна была вынікам незадаволенасці розных пластоў французскага грамадства феадальнымі перажыткамі. Да гэтага часу не змаўкаюць спрэчкі аб характары рэвалюцыі, яе значэнні і наступствах.

Вы даведаецеся. *Якімі прычынамі была выклікана Французская рэвалюцыя. Якія змены ў Францыі адбыліся ў ходзе рэвалюцыі. Як падзеі канца XVIII ст. у Францыі паўплывалі на краіну і на ход сусветнай гісторыі.*

1. Прычыны рэвалюцыі. У Францыі даўно пачалі складвацца капіталістычныя адносіны. Але іх развіццю перашкаджалі феадальныя абмежаванні — абсалютысцкая ўлада манарха і саслоўныя прывілеі духавенства і дваранства. Гэтыя два саслоўі карысталіся адной з найважнейшых прывілей — не плаціць падаткі ў каралеўскую казну.

Найбольш цяжкім было становішча сялян (каля 20 млн), якія выплачвалі пазямельны падатак дзяржаве, феадальную рэнту — свайму

гаспадару, адну дзясятую ўраджаю (дзесяціну) — царкве. Але нават вельмі адукаваныя і багатыя людзі з трэцяга саслоўя не маглі разлічваць на першыя ролі ў дзяржаве.

Пры ўсіх сваіх адрозненнях прадстаўнікоў трэцяга саслоўя аб'ядноўвала поўная адсутнасць палітычных правоў і жаданне змяніць існуючыя парадкі. Такая магчымасць прадставілася ў перыяд паслаблення каралеўскай улады ў канцы XVIII ст.

У гэтых умовах манархія не прыняла ніякіх мер для справядлівага ўрэгулявання супярэчнасцей паміж кіруючымі элітамі і пераважнай большасцю французскага народа. Падаткі як паступалі, так і працягвалі спраўна паступаць у каралеўскую казну. «На мой век хопіць! Пасля нас хоць патоп!»— гэтую фразу прыпісваюць каралю Людовіку XV, падчас кіравання якога стаў прыкметным заняпад французскага абсалютызму.

Сацыяльная структура французскага грамадства ў канцы XVIII ст.

	Саслоўе	Склад	Абавязкі перад дзяржавай
4 %	Першае	Духавенства	«Малітва»
	Другое	Дваранства	«Шпага»
	Трэцяе	Буржуазія, багатыя купцы, банкіры, сялянства, гарадскія рабочыя, рамеснікі, беднота	Падатак

Выкарыстоўваючы матэрыял табліцы і тэксту параграфа, раскажыце пра становішча сялян.
Як вы разумееце асноўныя абавязкі кожнага саслоўя?

Такім чынам, асноўнымі прычынамі Французскай рэвалюцыі былі самавольства каралеўскай улады, прывілеі дваранства і духавенства, паборы і падаткі, палітычнае бяспраўе народа.

2. Крызіс старога парадку і пачатак рэвалюцыі. У канцы кіравання Людовіка XVI у Францыі распачаўся грамадска-палітычны крызіс. Манархія апынулася на мяжы фінансавай катастрофы: казна была

151—154

пустая, а банкіры адмаўляліся прадастаўляць новыя пазыкі. Харчовы крызіс (з-за неўраджаяў) толькі пагаршаў становішча. Пачаліся голад, хлебныя бунты. Тысячы сялян запоўнілі Парыж.

У такіх умовах урад прыняў рашэнне абкласці падаткам і прывілеяваныя саслоўі. Для зацвярджэння новага падаткаабкладання Людовік XVI 5 мая 1789 г. склікаў саслоўна-прадстаўнічы орган — Генеральныя штаты, якія не збіраліся з 1614 г. Як выявілася, гэта было пагібельным рашэннем для манархіі і самога караля. У ходзе пасяджэнняў дэпутаты ад трэцяга саслоўя адважыліся на рэвалюцыйныя дзеянні. 17 чэрвеня 1789 г. яны абвясцілі сябе Нацыянальным сходам і запатрабавалі ўвядзення канстытуцыі. 9 ліпеня Нацыянальны сход быў пераўтвораны ва Устаноўчы сход. Такім чынам, трэцяе саслоўе абвясціла сябе паўнамоцным прадстаўніком усёй нацыі і выказала рашучасць усталяваць у краіне новы грамадскі лад. Частка дэпутатаў ад духавенства і дваран амаль адразу далучыліся да новага парламента. Кароль спрабаваў спыніць непажаданае развіццё падзей, але беспаспяхова.

На барацьбу з манархіяй падняліся народныя масы. ***14 ліпеня 1789 г.*** у Парыжы ўспыхнула паўстанне. Паўстанцы разрабавалі збройныя крамы і вайсковы арсенал. Галоўнай падзеяй паўстання было ўзяцце Бастыліі — сярэднявечнай крэпасці, у якой знаходзілася турма. У час яе штурму пралілася першая кроў. Гэты дзень лічыцца пачаткам рэвалюцыі і адзначаецца французамі як нацыянальнае свята.

Селянін цягне на сваім гарбе святара і арыстакрата. Французская карыкатура

Як вы разумееце подпіс да гэтай карыкатуры: «Варта спадзявацца, што хутка гэтая гульня скончыцца»? Вызначце прыблізны час стварэння дадзенай карыкатуры. Падумайце, чым можа завяршыцца сітуацыя, адлюстраваная на карыкатуры. Растлумачце свой пункт гледжання.

147—150 **3. Рэвалюцыйныя пераўтварэнні і рэформы.** 26 жніўня 1789 г. Устаноўчы сход прыняў найважнейшы дакумент Французскай рэвалюцыі — Дэкларацыю правоў чалавека і грамадзяніна. У ёй абвяшчаліся асноўныя ідэі Французскай рэвалюцыі: свабода слова, свабода сумлення, недатыкальнае і свяшчэннае права ўласнасці.

У ходзе рэвалюцыйных падзей паглыбляліся рэформы і пераўтварэнні. Адмысловымі дэкрэтамі (рэвалюцыйнымі законамі) ліквідаваліся стары саслоўны падзел і саслоўныя прывілеі, усе тытулы дваранства і духавенства, феадальныя павіннасці, усталёўваліся свабода гаспадарчай, прадпрымальніцкай дзейнасці і грамадзянская роўнасць. Сяляне атрымалі магчымасць стаць паўнапраўнымі ўласнікамі зямлі. Уся маёмасць царк-

Як вы разумееце дэвіз Французскай рэвалюцыі: «Свабода, роўнасць, братэрства»?

Штурм Бастыліі. Мастак *Жан-П'ер Уэль*. 1789 г.

Уявіце сябе журналістам французскай газеты XVIII ст. Складзіце разгорнуты план рэпартажу з месца падзей, адлюстраваных на карціне.

вы перадавалася ў распараджэнне дзяржавы, а духоўныя асобы сталі дзяржаўнымі служачымі. Аднак большасць прадстаўнікоў духавенства адкрыта выступіла супраць перамен.

4. Канстытуцыя 1791 г. У верасні 1791 г. Устаноўчы сход прыняў Канстытуцыю і на гэтым завяршыў сваю працу. На змену яму быў абраны новы орган — Заканадаўчы сход. Першая ў гісторыі Францыі канстытуцыя абмяжоўвала каралеўскую ўладу і ўсталёўвала рэжым канстытуцыйнай манархіі. Аднапалатнаму парламенту належала вышэйшая заканадаўчая ўлада, а каралю — вышэйшая выканаўчая. Ствараўся таксама незалежны ад гэтых дзвюх галін улады вярхоўны суд.

Выбарчыя правы атрымлівалі толькі мужчыны, якія выплачвалі пэўную суму падатку з маёмасці (маёмасны цэнз).

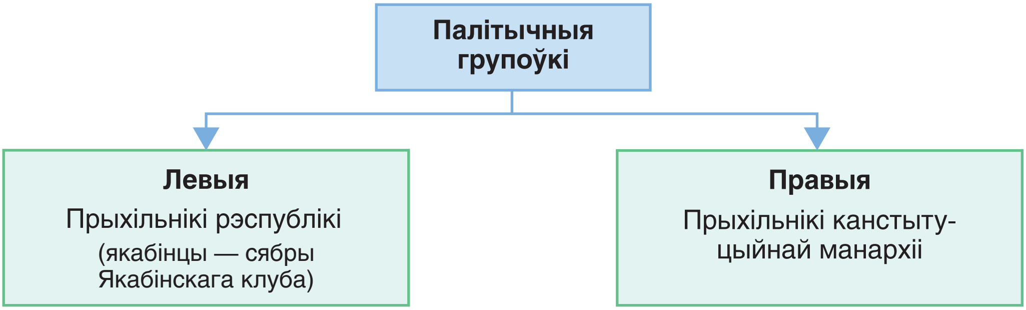

Склад Заканадаўчага сходу

Тон у парламенце задавалі дзве палітычныя групоўкі: левыя і правыя. Так іх назвалі таму, што яны размяшчаліся ў зале пасяджэнняў па розныя бакі ад крэсла старшыні сходу.

5. Скіданне манархіі і ўсталяванне рэспублікі. Кароль, хоць і пакляўся ў вернасці канстытуцыі, у рэальнасці не думаў ёй падпарадкоўвацца. Яшчэ ў 1791 г. ён спрабаваў збегчы з Парыжа, але ўжо 10 жніўня 1792 г. у ходзе паўстання быў звергнуты. Гэта падзея фактычна паклала пачатак рэспубліканскаму ладу ў Францыі. ***22 верасня 1792 г.*** рэвалюцыйны парламент (Нацыянальны канвент) афіцыйна скасаваў каралеўскую ўладу і абвясціў Францыю рэспублікай. Людовік XVI паўстаў

перад судом па абвінавачанні ў здрадзе. Суд прыгаварыў яго да смяротнага пакарання, і 21 студзеня 1793 г. кароль Францыі быў абезгалоўлены з дапамогай гільятыны.

Гільятына (фр. *guillotine*) — механізм для выканання смяротнага пакарання шляхам адсячэння галавы. Упершыню яна была выкарыстаная ў Францыі ў 1792 г. па прапанове французскага лекара Жазэфа Гільятэна. «Часовая зброя гуманнага пакарання», як называлі гэты механізм, выкарыстоўвалася ў Францыі на працягу 185 гадоў і пазбавіла жыцця караля з каралевай, многіх дваран і саміх рэвалюцыянераў, заснавальніка сучаснай хіміі Антуана Лавуазье, а таксама тысячы ўяўных і сапраўдных злачынцаў.

154—155

6. Перыяд якабінскай дыктатуры. Пакаранне французскага караля выклікала абурэнне ў Еўропе. Еўрапейскія дзяржавы аб'ядналіся для сумеснай барацьбы з рэвалюцыйнай Францыяй. У краіну ўварваліся прускія і аўстрыйскія войскі. Увесну 1793 г. становішча стала крытычным. Пачаліся мяцяжы і паўстанні, арганізаваныя раялістамі — прыхільнікамі караля.

Неспакойна было і ў Парыжы. Тут нарастала незадаволенасць гарадскіх нізоў, якія патрабавалі ад урада ўсталяваць цвёрдыя цэны на прадукты харчавання і прадметы першай неабходнасці, а таксама прыняць суровыя меры супраць мяцежнікаў. У Парыжы ўспыхнула паўстанне (31 мая — 2 чэрвеня 1793 г.), на хвалі якога якабінцы захапілі ўладу ў Нацыянальным канвенце. Пасля гэтага яны сталі кіроўнай сілай рэвалюцыі.

Максімільен Рабесп'ер. *Невядомы мастак.* Каля 1792 г.

Правадыр якабінцаў Максімільен Рабесп'ер лічыў, што толькі з дапамогай дыктатуры можна навесці ў краіне парадак і вырашыць праблемы, якія перад ёю стаялі. Асноўным інструментам якабінцаў стаў тэрор, які ажыццяўляўся рэвалюцыйным трыбуналам (судом). Мэтай гэтай палітыкі было застрашванне «ворагаў рэвалюцыі» і падаўленне іх волі да супраціву.

На смяротнае пакаранне якабінцы адправілі дзясяткі тысяч людзей, уключаючы шматлікіх прадстаў-

нікоў духавенства і знаці, удаву караля Марыю-Антуанету. Не абмінуў гэты лёс і нядаўніх саюзнікаў якабінцаў.

Нягледзячы на цяжкасці, якабінцы здолелі ажыццявіць вайсковую рэформу і стварыць баяздольную, амаль мільённую армію. Да канца 1793 г. ім удалося ачысціць краіну ад іншаземных войскаў і часткова задушыць раялісцкі мяцеж на паўночным захадзе краіны. 161—164

Аднак узмацненне жорсткасці дыктатуры і тэрору вясной 1794 г. выклікала незадаволенасць нават сярод найбліжэйшага атачэння Рабесп'ера. У Канвенце супраць яго наспела змова. Дзяржаўны пераварот быў ажыццёўлены ***27 ліпеня 1794 г.***, або 9 тэрмідора II г. рэспублікі паводле рэвалюцыйнага календара (увайшоў у гісторыю пад назвай тэрмідарыянскага). На наступны дзень Рабесп'ер і яго паплечнікі былі пакараныя смерцю без суда і следства.

Новыя кіраўнікі Францыі — больш памяркоўныя прыхільнікі рэвалюцыі, з аднаго боку, уціскалі якабінцаў і задушвалі выступы гарадскіх нізоў, а з другога — змагаліся супраць манархістаў.

Пакаранне Марыі-Антуанеты. Мастак *Ісідор Станіслас Хелман.* 1793 г.

Як вы думаеце, пра што сведчыць масавае выкарыстанне гільятыны ў Францыі часоў якабінскага тэрору?

7. Ад тэрмідарыянскага перавароту да ваеннай дыктатуры Напалеона Банапарта. У 1795 г. Нацыянальны канвент распрацаваў і прыняў новую канстытуцыю. У краіне замацоўваліся рэспубліканскі лад і ўсе здабыткі рэвалюцыі. Заканадаўчай уладай надзяляўся двухпалатны парламент: ніжняя палата («Савет пяцісот») прымала законы, а верхняя («Савет старэйшын») іх зацвярджала. Выбарчыя правы былі абмежаваныя маёмасным цэнзам і цэнзам аселасці, таму найбяднейшае насельніцтва краіны не прымала

Як вы думаеце, чые інтарэсы абараняла новая тэрмідарыянская ўлада?

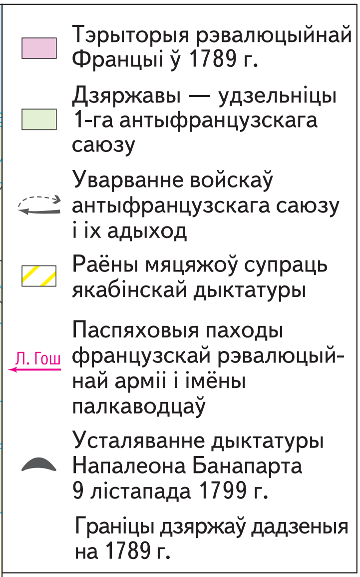

Французская рэвалюцыя 1789—1799 гг.

Ахарактарызуйце стаўленне насельніцтва Францыі да якабінскай дыктатуры, выкарыстоўваючы картасхему і тэкст параграфа.

ўдзелу ў выбарах. Выканаўчая ўлада належала пяці дырэктарам, якія па чарзе абіраліся парламентам. Так у Францыі ўзнікла ўлада выканаўчай Дырэкторыі, якая адстойвала інтарэсы буйной буржуазіі.

Напалеон Банапарт.
Мастак *Андрэа Апіяні.*
1800 г.

Паколькі становішча ў краіне заставалася няўстойлівым і напружаным, новая буржуазія, палітыкі і фінансісты прынялі рашэнне з дапамогай арміі ажыццявіць дзяржаўны пераварот і ўсталяваць дыктатуру. Па дапамогу звярнуліся да папулярнага ў краіне генерала Напалеона Банапарта. ***9 лістапада 1799 г.*** той бесцырымонна разагнаў парламент і фактычна сканцэнтраваў у сваіх руках усю паўнату ўлады. Гэтымі падзеямі завяршылася Вялікая Французская рэвалюцыя.

Рэвалюцыя адкрыла новую эпоху ў гісторыі Францыі і ўсёй Еўропы. Яна вырашыла многія задачы, якія былі пастаўлены асветнікамі. Ліквідаваліся сярэднявечныя павіннасці сялянства і сеньярыяльная ўласнасць на зямлю. Францыя стала рэспублікай. Рэвалюцыя ўвяла роўнасць усіх перад законам. Але пры гэтым нельга забываць, што прагрэс зацвярджаўся з дапамогай гвалту, каштаваў многіх чалавечых жыццяў.

150—151

Французская рэвалюцыя аказала значны ўплыў на ход сусветнай гісторыі. Яе ідэі былі ўспрыняты іншымі краінамі і кантынентамі.

Ключавыя словы: *тэрор, дыктатура, Напалеон Банапарт, канстытуцыя.*

Пытанні і заданні

1. Складзіце схему «Прычыны Французскай рэвалюцыі».
2. Назавіце вынікі прыняцця Дэкларацыі правоў чалавека і грамадзяніна для Францыі. У чым, на вашу думку, заключаецца гістарычнае значэнне гэтага дакумента?
3. Пацвердзіце матэрыяламі параграфа той факт, што Канстытуцыя 1791 г. абмяжоўвала абсалютызм у Францыі.

4. Запоўніце ў сшытку табліцу «Падзеі Французскай рэвалюцыі».

Падзея	Дата	Вынікі

5. Растлумачце, што такое якабінская дыктатура. Выкарыстайце для адказу матэрыял параграфа.
6. Як вы думаеце, якія мерапрыемствы якабінцаў выклікалі незадаволенасць народа? Пацвердзіце сваё меркаванне фактамі.
7. Падрыхтуйце прэзентацыю па тэме «Французская рэвалюцыя XVIII ст.». Складзіце ў сшытку план вашага выступлення. Падбярыце ілюстрацыі па тэме.
8. Ахарактарызуйце Французскую рэвалюцыю, выкарыстоўваючы памятку 2 (с. 221).

§ 17. Паўднёвыя і заходнія славяне

1526 г. — 1569 г. — 1618–1620 гг. — 1620 г. — 1681 г.

Успомніце. *Якім было становішча Чэхіі ў складзе Свяшчэннай Рымскай імперыі? Якія наступствы для паўднёвых славян мела заваяванне туркамі-асманамі Балканскага паўвострава?*

У XVI–XVIII стст. паўднёвыя і заходнія славяне перажывалі адзін з найбольш складаных перыядаў сваёй гісторыі. Паўднёвыя славяне апынуліся пад уладай турэцкіх заваёўнікаў. Чэхія і Славакія належалі аўстрыйскім Габсбургам. Толькі Польшча ў складзе Рэчы Паспалітай да канца XVIII ст. заставалася незалежнай дзяржавай.

Вы даведаецеся. *Якім было становішча заходніх і паўднёвых славян у складзе іншых дзяржаў. У чым выявіўся рост нацыянальнай самасвядомасці славянскіх народаў.*

1. Чэхія. У 1526 г. Чэхія перайшла пад уладу Габсбургаў. З таго часу на чэшскіх землях пачаўся ўціск пратэстантаў. У рэшце рэшт гэта пры-